

1932-IEJI: ŽEMAIČIŲ MUZIEJAUS „ALKA“ GIMIMAS

Žemaitijos, Lietuvos muziejinkystės ir visos kultūros istorijoje reikšmingi 1932-ieji metai, kai buvo įkurtas Žemaičių muziejus „Alka“ kuris 1948–1988 m. vadinosi Telšių kraštotyros muziejumi, o nuo 1988 m. spalio 30 d. susigrąžino senąjį vardą.

Mintis Telšiuose įkurti visos Žemaitijos muziejų, kuris būtų ir viso krašto kultūros centras, Žemaitijoje pradėjo sklaidyti jau XX a. pradžioje. Tokiam muziejui pagrindas buvo padėtas 1924–1925 m., kai Telšių mokytojų seminarijoje buvo pradėti kaupti vertingi eksponatai, iškalbingai pasakojantys apie žemaičių krašto praeitį. Muziejaus steigimo organizaciniu darbu užsiėmė Žemaičių senovės mėgėjų draugija Alka, poetas Pranas Genys, Telšių apskrities viršininkas Eugenijus Šalkauskas, kun. Antanas Juozapavičius, gydytojas Jonas Mikulskis. Oficiali muziejaus įkūrimo data – 1932 m. vasario 16 diena. Iš pradžių jis veikė Telšių miesto Birutės gatvėje išnuomotose patalpose. 1938 m. pagal architekto Stepono Stulginskio projektą pastatyti muziejui skirti rūmai. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, susirūpinta muziejaus išplėtimu. 1998 m. iškilio muziejaus priestatas, jis sujungtas su senuoju pastatu.

Žemaičių muziejus „Alka“ tiek prieškarui, tiek ir šiandien – vienas iš turtingiausių muziejų, veikiančių Lietuvos periferijoje. Čia

Žemaičių muziejus „Alka“. Danutės Mukienės nuotrauka

sukaupta itin vertinga žemaičių krašto liaudies meno kolekcija, čia prieglobstį rado ir iš nacionalizuotų Žemaitijos dvarų suvežtos meno vertybės, archyvai ir kt. Mascio ežero pakrantėje veikia ir dar Vito Valatkos, Prano Snarskio laikais pradėtas kurti muziejus po atviru dangumi – Žemaitijos kaimo buities muziejus.

Prano Genio „Atminimų“ knygelė ir filosofas, rašytojas Vydūnas

LIUCIJA SNARSKIENĖ

Apie poetą, publicistą, Žemaičių muziejaus „Alka“ įkūrėją Praną Genį esu girdėjusi iš Stasės ir Petro Snarskių, dirbusių Telšių kraštotyros muziejuje 1949–1974 metais. Stasė Snarskienė prisimena, kad Praną Genį pirmą kartą pamatė apie 1930-uosius metus Tryškiuose veikusiuose Šaulių namuose. Tuo metu ten vyko renginys, kuriame Pranas Genys skaitė savo eilėraščius. Snarskiams tada didelį įspūdį paliko ir skaitomi eilėraščiai, ir pats autorius – stamboko kūno sudėjimo vyriškis, kurį į salę ant rankų įnešė du vyrai ir pasodino į krėslą. Renginio pabaigoje Pranas Genys kreipėsi į susirinkusius žemaičius, kviesdamas juos puoselėti gimtojo krašto tradicijas, papročius, atidžiau pasižvalgyti po savo sodybas,

pamatyti, kas ten yra vertinga, ir rinkti eksponatus kuriamam žemaičių muziejui.

1949 m. Petras ir Stasė Snarskiai pradėjo dirbti Telšių kraštotyros muziejuje, kuriam tuo metu vadovavo Bronius Švėgždavičius. Pranas Genys jau kuris laikas buvo atleistas iš direktoriaus pareigų, nes sovietinei valdžiai nepatiko jo veikla. Tada jis įsikūrė Plungėje, tačiau ten gyveno neilgai, nes buvo suimtas. Kalėjo Šilutės Macikų kalėjime. Muziejaus darbuotojai buvusio direktoriaus neužmiršo, tačiau jam padėti neturėjo galimybių. Laikas buvo toks, kad tie, kurie norėjo gyventi, net ir tarpusavyje kalbėti apie jį garsiai neturėdavo teisės... Muziejinkai, suėję būrelin, tarpusavyje vis pašnabždomis apie jį atsiminimais pasidalindavo. Pasakodavo, kaip P. Genys, pakinkius arklį, su vežimaičiu važinėdavo po kaimus,

Pranas Genys

Pranas Genys – poetas, publicistas, muziejininkas, vienas iš Žemaičių kultūrinio sąjūdžio (1935–1945 m.) vadovų. Gimė 1902 m. kovo 1 d. Kalnėnuose (Telšių r.). Baigė Telšių gimnaziją, mokytoja, bendradarbiavo spaudoje. Buvo aktyvus Šaulių sąjungos narys, jaunietai. 1932 m. Telšiuose kartu su kitais bendraminčiais, įsteigė Žemaičių muzie-

PRANAS GENYS (1902–1952)

Žemaičių muziejaus „Alka“ pastatas iš šiaurės pusės. Nuotraukos iš RKIC archyvo

jų „Alka“ ir ilgą laiką jam vadovavo, pats surinko didelę dalį pirmųjų šio muziejaus eksponatų. Išleido tris poezijos rinkinius: „Džiugo varpai“ (1929), „Atnašavimai“ (1935), „Rūpintojėliai“ (1941). Redagavo Telšiuose leistą „Šatrijos“ laikraštį. 1945–1952 m. gyveno Plungėje. Vėliau buvo sumintas, įkalintas Macikų kalėjime (Šilutės r.), kur 1952 m. rugpjūčio 26 d. palaidotas buvusio kalėjimo teritorijoje.

P. Genys savo kūrybą – eilėraščius, apsakymus – beveik visada pasirašydavo pavarde. Tuo tarpu po straipsniais ir korespondencijomis dažnai – ir slapyvardėmis: Telšių Pliumpis, Narūnas, Ventos ašara, o kai kada ir raidėmis *Pr. G.*, o kai kurias gal ir *P. G.* Dalį jo korespondencijų redakcijos išspausdindavo ir be jokių parašų. Po tragiškos mirties Šilutės (Macikų) lageryje jo vardas daugiau kaip 20 metų Lietuvoje nebuvo minimas, nespausdinta ir jo kūryba.

Nuotraukose (nuo viršaus): grupė Žemaičių rašytojų sambūrio narių ir jų bičiulių Telšiuose prieš Antrąjį pasaulinį karą (kairėje sėdi Bernardas Brazdžionis, dešinėje – Pranas Genys); su šia brikele prieš Antrąjį pasaulinį karą Pranas Genys, rinkdamas eksponatus Žemaičių muziejui „Alka“, apvažinėjo didelę dalį Žemaitijos

rinkdavo eksponatus muziejui. Tuo metu vyko muziejaus statyba. Norėdamas pervežti eksponatus, neapsieidavo ir be valdžios pareigūnų pagalbos. Privažiuodavo prie reikiamos įstaigos ir, negalėdamas pats išlipti iš vežimo, arkliais stabtelėjęs prie durų, botagu kelis kartus suduodavo į langą. Tada išeidavo pareigūnas ir, atsistojęs šalia vežimachio, su muziejaus direktoriumi aptardavo reikalus. Sunki neįgalaus žmogaus dalia P. Genį slėgė, tačiau jis nepalūžo, dirbo ir kūrė toliau.

S. Snarskienė prisimena, kad muziejų iš Macikų pasiekdavo P. Genio rašyti laiška. Viename iš jų prašė, kad kas nors iš darbuotojų atvažiuotų pas jį. S. Snarskienei atmintin įstrigo šie laiško žodžiai: „Bus Jums ir man nauda“. Bet, deja, atrodo, kad niekas pas jį tada nenuvažiavo. Netrukus Pranas Genys mirė. Žinia apie jo pasitraukimą į Anapilį sukretė muziejaus darbuotojus.

Prano Genio „Atminimų“ knygelę Stasė

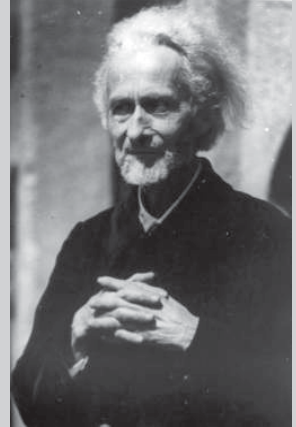
Snarskienė savo rašomojo stalo stalčiuje rado pradėjusi dirbti muziejuje. Parodė muziejaus darbuotojui P. Duopliui. Kartu su juo pavartė sąsiuvinuką, paskaitinėjo. Tada P. Duoplys patarė paslėpti „Atminimus“. Kelėtą dešimtmečių apie juos daugiau niekas ir nežinojo. Prieš kurį laiką, tvarkydama jau mirusio Prano Snarskio archyvą, tą sąsiuvinuką radau tarp knygų. „Atminimų“ knygelė aš jį pavadinau pati. Žinau, kad tokios knygelės buvo paplitusios tarp gimnazistų. Jose mokslo draugai įrašydavo savo palinkėjimus, eilėraščių posmus, garsių žmonių mintis. Ši knygelė-bloknotėlis yra be titulinio viršelio, jo popierius pilkšvas. Jame įrašyti 55 atminimai, skirti Pranui Geniui. Paskutinio lapo kairėje pusėje išmargintame kvadratyje yra įrašas – „Pr. Genys 1920 12/IV.“

„Atminimai“ rašyti 1920–1921 metais. Daugiausia įrašų yra lietuvių kalba, 4 – rusų, 1 – lenkų, 1 – vokiečių. Kai kurių autorių pavardės kartojasi po du kartus. Tarp atmi-

nimus rašiusių P. Genio draugų yra A. Sondickaitės, J. Sroginio, P. Norkaus, B. Lukoševičaitės, L. Vitkaitės, M. Jankevičaitės, Č. Kontrimo, A. Tylenio, J. Lileikio, M. Freimano, mokytojos T. Pušinskaitės ir daugelio kitų įrašai. Kai kurių yra tik parašai.

Knygelėje – trys piešinėliai. Viename lapelyje – moters veido ovalas, nupieštas mėlynu pieštuku. Prie šio kūrinių parašo ir prierišo nėra. Kiti du piešinėliai nupiešti klases draugo, būsimo dailininko, Kajetono Šklėriaus ir Adomo Galdiko mokinio Česlovo Kontrimo. Viename iš tų piešinėlių – Mascio (?) ežero vaizdelis. Jame matosi valtytys ir pakrantėje palinkęs medis, yra užrašas „Budėk. m. d. „Alkos vanagas“. Po piešinu – Česlovo Kontrimo parašas. Kitame puslapyje – jo palinkėjimas: „Atminčiai / Pranai, / Tavęs aš prašau, / Rečiau, ar dažniau / Albumą atskleiski, / Niekada neapleisti Alkos vanagėlio. / Šiuos trumpus žodelius „Al-

(Nukelta į 52 p.)

VYDŪNAS

(tikr. Vilhelmas Storosta)

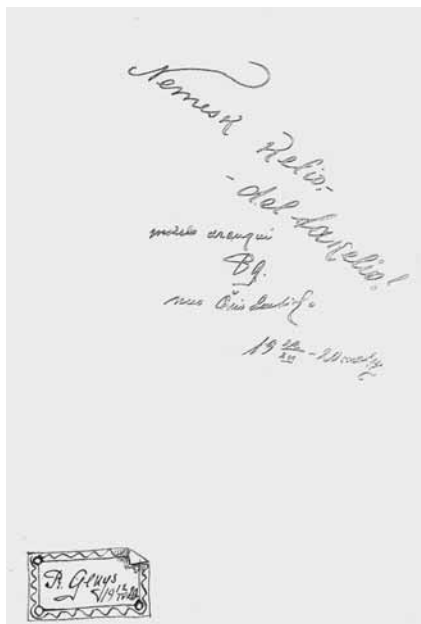
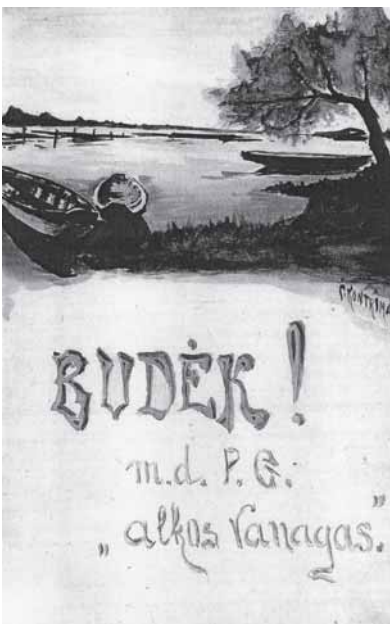
Vydūnas – filosofas, rašytojas, mokslo, kultūros ir visuomenės veikėjas. Gimė 1868 m. kovo 22 d. Jonaičiuose (Šilutės r.). Mokėsi Ragainės mokytojų seminarijoje (baigė 1888 m.). Filosofija, sociologija, literatūros, meno, religijos istorija, kalbas 1896–1898 m. studijavo Greifsvaldo, 1899 m. – Halės, 1900–1902 m. Leipcigo, 1913–1919 m. – Berlyno universitetuose.

1888–1912 m. mokytojavo Kintuose (Šilutės r.) ir Tilžėje, 1918 m. lietuvių kalbą dėstė Rytų seminare prie Berlyno universiteto, 1920–1923 m. pavasariais literatūrą – Telšių gimnazijoje. 1923 m. vasarą dirbo (skaitė paskaitas) mokytojų

kursuose Palangoje, o 1924–1927 m. dėstė kultūros istoriją Klaipėdos muzikos mokykloje.

1902–1935 m. dalyvavo Vokietijos teosofų draugijos veikloje, prisidėjo organizuojant lietuvių vaidinimus, dainų šventes. 1895 m. įsteigė Tilžės lietuvių giedotojų draugiją ir jai 40 metų vadovavo. Jis buvo žurnalų „Šaltinis“ (1905–1909 m.), „Jaunimas“ (1911–1914 m.), „Naujovė“ (1915 m.), „Darbymetis“ (1921–1925 m.) leidėjas ir redaktorius. 1925 m. tapo tarptautinės rašytojų organizacijos PEN klubo garbės nariu, 1928 m. jam suteiktas Kauno universiteto filosofijos garbės daktaro laipsnis, 1933 m. – Lietuvos rašytojų draugijos garbės nario vardas. Dėl savo filosofinių įsitikinimų buvo persekiojamas nacių ir 1938 m. kalinamas, o 1944 m. kartu su daugeliu kitų Tilžės gyventojų išsiųstas į Vokietiją.

Vertingiausia jo rašytinio palikimo dalį sudaro 12 filosofinių veikalų, daugiau kaip 30 filosofinio turinio dramų, istoriosofinių darbų. Mirė Vydūnas 1953 m. Vasario 20 d. Detmolde (Vokietija).

(Atkelta iš 51 p.)

kos vanagas“ / Telšiai, gruodžio 1920 metai.“

Tame lapelyje juodu tušu nupieštas dar ir mažas piešinėlis. Jame pavaizduota kylanti saulė ir nežymūs pastatų kontūrai, tarp kurių išsiskiria aukštesnis pastatas su vėliava.

Na, o ko anais laikais Telšiuose gyvenę žemaičiai gimnazistai vienas kitam linkėdavo?

Štai keletas fragmentų iš „Atminimų“ knygelės :

„Mums reikia vienybės, vienybės brangios.

Ir meilės grožybės, tautiečių kalbos.

Mums reikia kantrumo, minėti kilties,

Mums reikia vadovų, lavintų jėgų.

Ir reikia karštumo, nes reikia darbų...

Neužmirštamai atminčiai d-gui P. Geniui nuo d-go M. Freimano Telšiai, 1920 22/V.“

„Jei tiki, išpažink savo tikėjimą balsiai, Jei turi abejonių, laikyk jas sau.

„Jei jauti džiaugsmą, dalykis juo su kitais.
Jei liūdnumą – kentėk jį tylėdamas.
Dauguma žmonių daro priešingai.
Laiko sau tai, kas yra gera,
O dalijasi tikrai tuo, kas bloga.
Nuo mokyt. dr. T. Pušinskaitės
Telšiai, 13-VI/20.“

„Mes turim darbuotis, kiek jėgos tik gali,
Pasišventę žmonijos gerovei,
Nors daugelis iš mūsų išsijuoks,
Bet mes nenustokim vilties.
Atminčiai geram draugui p. Geniui nuo
dr. Baltiejaus
Telšiai, 1920 XI 8 d.“

„Draugai, kam brangus likimas Lietuvos,
Kas nenori, kad priešai mindžiotų veidą jos,
Tai skleiskime į laudį Spindulius šviesos.
Atmintis dr. Pranui nuo dr.“ (parašas
neįskaitomas)

Bendramokslų, draugų mintys... Draugai vieni kitus ragina mylėti Tėvynę, darbuotis, paskirti gyvenimą Lietuvos gerovei.

Tikėtina, kad besiformuojančiai gimnazistų pasaulėžiūrai anuo metu didelę įtaką darė Telšiuose kurį laiką gyvenusio ir dirbusio filosofo, rašytojo Vydūno paskaitos. Jose jaunimas buvo mokomas dvasingumo, skatinamas filosofiškai vertinti gyvenimo reiškinius. Vydūnas buvo aukštos moralės šalininkas, ugdė jaunų žmonių meilę savam kraštui, jų patriotinius jausmus.

Skaityti paskaitas Telšių gimnazijoje 1920 m. Vydūną pakvietė tuometinis gimnazijos direktorius kunigas Antanas Simaitis. Vydūnas mėgo bendrauti su jaunimu, kartu su juo sodindavo medelius, keliaudavo po apylinkes. Atsisveikindamas su Telšių gimnazijos mokytojais ir mokiniais, Vydūnas pasakė: „Savo siela, dvasia norėjau pasiekti Jūsų dvasią ir sielą. Norėjau sužadinti Jūsų gerus norus, kilnius pasiryžimus... Žiūriu į Jus, kaip į Žemaitijos žiedą... Kiekvieno iš Jūsų savybės rodo, kad lietuviai išliks lietuviais [...]“

Dauguma gimnazistų sekė Vydūno mokymu, ieškojo aukštesnių gyvenimo tikslų. Ryškus pavyzdys – P. Genys. Nežinau, kaip susiklostė daugelio jo klasės draugų, rašiusių į „Atminimų“ knygelę, likimai. Pavyko surasti žinių tik apie vieno iš jų – Povilo Narkaus, kilusio iš Sedos apylinkų, likimą.

P. Geniui „Atminimų“ sąsiuvinėlyje P. Narkus rašė:

„Drauge! – moksleivi, visuomet žydėk,

[rašai Prano Genio „Atminimų“ knygelėje

Aukštuose idealuose savąją jaunystę slėpk.

Atminimui dr. m-lo Pranui
dr. P. Narkus / Telšiai 1920 V 5.“

„Kas tikrą meilę nuslopintų,
Jei ji vergijoj širdį turi!
Kas šventą liepsną užgesintų,
Jei pats dangus ją sukūrė.
Atminimui m-lo dr. Pranui
Dr. P. Narkus 1920 V 5.“

Gimnazistui P. Narkui, kai jis rašė šias eilutes, buvo 22 metai. 1923 m. jis baigė Telšių gimnaziją, vėliau studijavo mediciną Kauno Vytauto Didžiojo universitete. Baigęs universitetą, turėjo galimybę pasilikti dirbti Kaune, bet jis, kaip ir jo draugas P. Genys, siekė aukštesnių tikslų, norėjo vykti dirbti ten, kur labiausiai buvo reikalinga jo patirtis. Taip jis atsidūrė provincijoje – Dzūkijoje. Įsikūrė Alytuje. Jis čia ne tik gydė žmones, bet ir švietė juos, kiek galėdamas jiems padėdavo, vėliau statė

ligoninę ir vadovavo jos kolektyvui. Tai buvo Lietuvai ir jos žmonėms atsidavęs žemaitis. Mirė jis labai jaunas – būdamas vos 41 metų amžiaus; gydydamas ligonius užsikrėtė dėmėtąja šiltine ir... mirė.

Visas P. Genio „Atminimų“ knygelėje jamžintas mintis vainikuoja paties filosofo Vydūno ranka įrašytas tekstas:

„Tvirtas noras ieško ir siekia aukštesnio tikslo. Vidūnas / Telšiuose 28-9-1920 mt.“

LITERATŪRA:

1. Č. Kontrimo atsiminimų fragmentas“, *Interneto leidinys „Žemaitija“* (interneto prieiga <http://www.samogit.lt/Kultura/Kontrimas.lt>, žr. 2009-01-14).

2. „Žemaičių muziejaus „Alka“ buvusios darbuotojos (1949–1974 m.) Stasės Snarskienės atsiminimai, *Liucijos Snarskienės archyvas*.

3. „Prano Genio „Atminimų“ knygelė“, *Petro Snarskio archyvas*.

4. „Petro Narkaus marčios Reginos Narkienės prisiminimai“, *Liucijos Snarskienės archyvas*.